

М. К. Наєнко

Єфремов Сергій Олександрович

ЄФРЕМОВ Сергій Олександрович (псевд. і крипт.: С. Є., Ромул, С. Охріменко, Spectator, С. Ярошенко, Р. Дніпровенко, Сергій, С. Ситковецький, Липовчанин, Земиць, С. Александрович, Киянин, Волосар, Гр. Лановий, П. Устяк та ін.; 06(18). 10. 1876, с. Пальчик Звенигород. пов. Київ. губ., нині Катеринопол. р-ну Черкас. обл. – 31. 03. 1939, м. Владимир, РФ) – літературний критик, історик літератури, громадсько-політичний діяч. Брат [Петра](#) і [Федора Єфремових](#). Дійсний член НТШ, академік ВУАН (1919; віце-президент 1922–28, секр. істор.-філол. відділу). Навч. у Київ. духов. семінарії (1891–96), закін. юрид. факультет Університету св. Володимира (Київ, 1901). Ще зі студент. років був актив. діячем багатьох політ. організацій, зокрема Заг. укр. безпартій. демократ. організації, Укр. демократ.-радикал. партії, яка з його ініціативи 1917 перетвор. на УПСФ (її лідер). Є. був одним із визначних співроб. багатьох видань, автором статей переважно публіцист. й істор.-літ. характеру у часописах «Зоря», «Правда», «Записки НТШ», «ЛНВ», «Киевская старина», «Нова громада», «Громадська думка», «Рада», «Нова рада», «Україна», «Література» та ін. Один із кер. видавництва «Вік» (Київ, 1895–1918), у якому надрук. 3-томну «Антологію української літератури» (1902). За гострі публіцист. виступи й громад.-політ. діяльність двічі був заарешт. цар. жандармерією. Під час нац.-визв. змагань 1917–21 був чл. УЦР і заст. її голови (від квітня 1917), чл. Малої Ради, ген. секр. міжнац. справ у Ген. секретаріаті (червень 1917), делегатом на переговорах з Тимчас. урядом Росії. В УСРР Є. займався цілковито наук. діяльністю, залишаючись безкомпромісно непримиренним до режиму. Його популярність у широких колах здобула йому славу «сумління України», і це було однією з причин того, що він став гол. обвинуваченим у сфабрик. органами ДПУ процесі СВУ як голова цієї організації. Заарешт. 21 липня 1929 і засудж. 1930 до розстрілу, який замінено 10-річ. ув'язненням. У літературознавстві Є. був найвидатнішим представником запізнілого народництва (неонародництва), що, хоч і зазнало гострої критики з соціол. та естет. позицій, мало своїх послідовників у роки революції й, завдяки працям Є., зберігає вплив ще й тепер. Визнаючи естет. принцип для дослідж. «цілком негодящим», Є. бачив в історії укр. літ-ри три провідні ідеї: 1) «елемент свободи для людини, невпинна визвольна течія»; 2) «визвольно-національна ідея»; 3) «поступова течія народності в змісті і формі, насамперед у літературній мові». Спираючись на критерій служіння народові й народності

мови, недооцінював книжну літературу доби 17–18 ст., вважаючи її штучною, схоластичною, відірваною від «живого життя». Натомість зосередив увагу на історії нової літ-ри, видавши низку фундам. монографій про письменників переважно 19 ст.: «Марко Вовчок» (1907), «Тарас Шевченко» (1914), «Співець боротьби і контрастів: Спроба літературної біографії й характеристики Івана Франка» (1913; перевид. 1926 під назвою «Іван Франко»; усі – Київ), «Михайло Коцюбинський», «Іван Левицький-Нечуй», «Карпенко-Карий (Ів. К. Тобілевич)» (усі – Київ; Ляйпціг, [1924]), «Панас Мирний: Критично-біографічний нарис» (К., [1928]). Є. також ред., автор вступ. статей і приміток до багатьох видань класиків укр. літ-ри – Л. Глібова, Є. Гребінки, Т. Шевченка, О. Кониського, І. Котляревського, М. Коцюбинського, Б. Грінченка та ін. Зокрема, одна з найвидатніших його праць – академ. видання «Щоденник» і «Листування» Т. Шевченка (К., 1927–28). Якщо Є. спинявся й на творчості письменників новішого часу, то лише тих, які писали в душі народництва. Бувши послідовним у своїх літ. критеріях, він дуже критично поставився до модерністів, виступивши проти них у ст. «В поисках новой красоты» («КС», 1902, № 10–12), що викликала гостру дискусію (на крайнощах Є. наголосив І. Франко). На прикладі творчості Г. Хоткевича, О. Кобилянської, Н. Кобринської, Катрі Гриневичевої й ін. Є. засуджував «модні напрями», «карикатурні форми», захоплення символізмом і декадентством, а головне – брак заглиблення в життя, щоб «викривати суспільні язви» та лікувати їх. Рад. літ-ри Є. взагалі не визнавав і про неї нічого не писав; футуризму відвів місце поза літ-рою. Свої істор.-літ. погляди найповніше виклав у 2-том. праці «Історія українського письменства» (К., 1911), 4-е видання якої (К.; Ляйпціг, 1924) довів до поч. 1920-х рр. Як ред. підготував зб. «Шевченко та його доба» (зб. 1–2, 1925–26), «Декабристи на Україні» (т. 1, 1926), «Пантелеймон Куліш» (1927) та «Література» (т. 1–3, 1928), «Словник української мови» Б. Грінченка (1927–28), «Повне зібрання творів» Т. Шевченка (т. 3: «Листування», 1929; т. 4: «Журнал», 1927; усі – Київ). Реабіліт. 1989. У рідному селі Є. 1992 засн. музей, йому та його братові Петру встановлено пам'ят. знак, 2006 – стелу. На корпусі філол. факультету Київ. університету 2001 відкрито мемор. дошку (скульптор Р. Русин, арх.-художник О. Стукалов); одну з вулиць Львова названо ім'ям Є.

Фотоілюстрації

Основні праці

Історія українського письменства. Нью-Йорк, 1983; Мюнхен, 1989; К., 1995; Літературно-критичні статті. К., 1993; Вибране. К., 2002.

Рекомендована література

1. Франко І. Прінципи і безпрінциповість // ЛНВ. 1903. Т. 21, ч. 2;
2. Кримський А. Життєпис і літературна діяльність С. О. Єфремова // Зб. істор.-філол. відділу ВУАН. К., 1923. Кн. 2–3;
3. Заярський П. Сергій Єфремов // Свобода. Нью-Йорк, 1951. Т. 10, № 30–31;
4. т. 11, № 1–2;
5. Подоляк Б. Сергій Єфремов // Сучасна Україна. 1951, 14 жовт.;
6. Овчаренко М. Сергій Єфремов як літературознавець // Зб. на пошану укр. учених, знищених большев. Москвою. Париж; Чикаго, 1962;
7. Бойко Ю. Літературознавча та літературно-критична методологія Сергія Єфремова // Бойко Ю. Вибране. Т. 3. Мюнхен, 1981;
8. Його ж. Тарас Шевченко в навітленні Сергія Єфремова // Там само; Горбач О. Історія українського письменства С. Єремова // Єфремов С. Історія українського письменства. Мюнхен, 1989;
9. Соловей Е. На шляху до синтезу // Єфремов С. Літературно-критичні статті. К., 1993;
10. Наєнко М. Сергій Єфремов і його історико-літературна концепція // Єфремов С. Історія українського письменства. К., 1995;
11. Єфремов С. Щоденники, 1923–1929. К., 1997;
12. Наєнко М. Сергій Єфремов як історична і літературна постать // ЛУ. 2001, 8 листоп.;
13. Грабович Г. Сергій Єфремов як історик українського письменства // Грабович Г. До історії української літератури. К., 2005;
14. Єрмашов Т. Сергій Єфремов (1876–1939): Бібліографічний покажчик. Критика про С. О. Єфремова // Молода нація. 2007. № 2.

Бібліографічний опис:

Єфремов Сергій Олександрович / М. К. Наєнко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-20235>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).